

Mahino'i 'a e ngaahi noo mo e fakamo'ua

palmscheme.gov.au

'I he taimi 'e ni'ihī 'oku 'ikai ke ke ma'u ha pa'anga ke fakatau 'aki 'a e me'a 'oku ke fiema'u. Mahalo te ke fakakaukau 'e tokoni ha noo, kaati fakamo'ua pe palani telefoni, ka te nau lava 'o fakatupu ha ngaahi palopalema lahi ange 'amui. Ko e ma'u ha noo ke fakatau ha me'a 'oku angamaheni 'aki hono 'uhinga te ke totongi ha pa'anga lahi ange ki ai 'i hono totongi.

'Oku fakamatala'i 'e he fakahinohino ko 'eni pe ko e ha 'a e noo, me'a ke tokanga ki ai, mo e founa ke ma'u ai ha tokoni kapau 'oku 'ikai ke ke fakapapau'i.

Fehu'l ma'upe ka koe:

Teu lava 'o tauhi 'eku pa'anga ke fakatau 'aki 'a e me'a teu fiema'u vivili ka e 'ikai keu noo?

NGAAHI TOKONI KI HONO TOKANGA'I HO'O PA'ANGA

- 'Ai ha patiseti kimu'a pea ke toki noo
- Fai pe ha no 'e taha 'i he taimi 'e taha
- Kole tokoni ki ha taha 'oku ke falala ki ai kimu'a pea ke toki fakamo'oni hingoa ki ai
- Vakai'i ma'u pe 'a e tupu, totongi, mo e lahi 'o e totongi fakafoki.

MALU'I KOE MEI HE KAKAA

Tokanga telia 'a e kakaa. 'E lava ke fakangalingali 'a e kau kaakaa 'oku nau ngaue ki he ngaahi pangike pe ngaahi kautaha noo. 'E feinga 'a e kau kaakaa ko 'eni ke kaiha'asi ho'o pa'anga.

Te nau lava:

- 'oatu ha ngaahi no na'e 'ikai ke ke kole
- kole ho'o ngaahi fakaikiiki fakatautaha.

'Oua na'a ke vahevahe ho'o ngaahi fakaikiiki mo ha taha 'oku 'ikai ke ke falala ki ai. 'Uluaki vakai'i ma'u pe ha taha 'oku ke falala ki ai. Kapau 'oku ke ma'u ha telefoni, 'imeili pe text mei ha pangike 'oku 'ikai ke ke fakapapau'i, kumi 'a e fika telefoni 'a e pangikee 'i he 'initaneti. Telefoni hangatonu kiate kinautolu ke fakapapau'i 'oku 'ikai ko ha kaakaa ia.

'Oku feinga 'a e ngaahi kautaha no 'e ni'ihī ke faka'aonga'i 'a e kakai 'oku 'i ai 'enau visa. Tokanga kapau:

- 'oku 'ikai ke nau fakamatala'i mahino 'a e ngaahi me'a
- 'oku nau teke koe ke ke fakamo'oni vave
- 'oku nau 'eke ha totongi tupu ma'olunga
- 'oku nau pehe 'oku 'ikai mahu'inga ho'o visa.

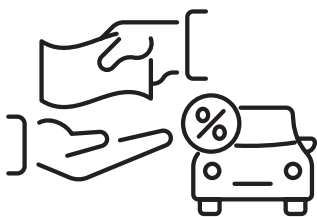

MAHU'INGA

Kapau te ke ma'u ha no, 'e fiema'u ke ke totongi fakafoki ha pa'anga lahi ange 'oku ui ko e tupu. 'I 'Aositelelia, 'oku 'i ai 'a e lahi taha 'o e totongi tupu fakalao. Te ke lava 'o ma'u 'eni 'i he uepisaiti 'a e Australian Securities and Investments Commission (ASIC) (asic.gov.au/for-consumers/loans-and-credit-cards/).

Kapau 'oku totongi 'e ha taha ha totongi lahi ange ai, te ke lava 'o lipooti ia ki he ASIC (asic.gov.au/about-asic/contact-us/report-issue-to-asic/).

NGAAHI NOO

'Oku 'uhinga 'a e noo ka ke noo ha pa'anga ke fakatau 'aki ha ka. Kuo pau ke ke totongi fakafoki ia:

- 'a e lahi 'o e pa'anga na'a ke noo,
- pa'anga lahi ange 'oku ui ko e tupu
- mo e ngaahi totongi ki he noo.

Kuo pau ke ke totongi fakafoki 'i he uike pe mahina kotoa pe. 'Oku 'i ai ha ngaahi kautaha no 'oku nau totongi tupu ma'olunga 'aupito, 'a ia 'oku 'uhinga ia te ke lava 'o totongi ha pa'anga lahi ange.

'I hono faka'osinga, 'oku ke totongi fakafoki ma'u pe 'o lahi ange 'i he me'a na'a ke noo.

Kimu'a pea ke ma'u ha no kaa,

Fehu'i pe kiate koe:

- 'e lava nai ke u fakahaofi ha pa'anga ke fakatau 'aki ha ka?
- 'oku 'osi 'omi nai 'e he'eku pule ngaue ha me'alele?
- 'oku ou fiema'u mo'oni ha ka ki he ngaue pe mo'ui faka'aho?
- 'e lava nai ke u totongi 'a e penisini, toe fakafo'ou, malu'i, lesisita, mo e totongi fakamahina?

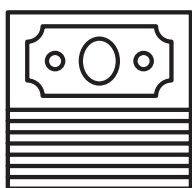
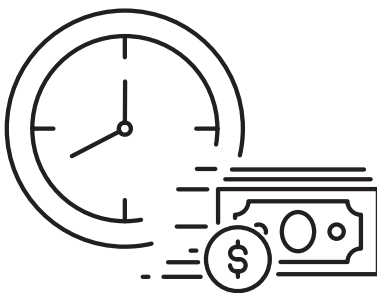
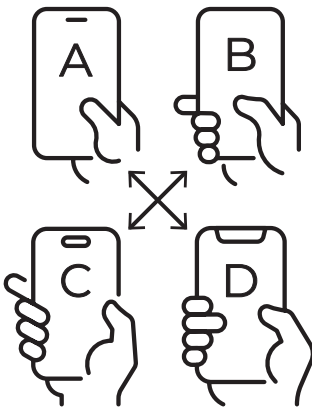
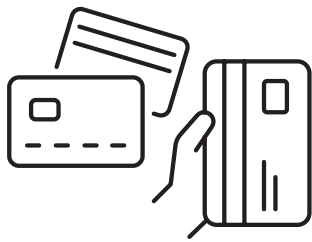

'Oku 'ikai ma'u ha totongi noo

Kapau 'e 'ikai te ke totongi, te ke lava 'o:

- hoko ha palopalema fakapa'anga
- ma'u ha telefoni mei he kakai 'o fehu'i pe ko e ha 'oku 'ikai ke ke totongi ai kinautolu
- faingata'a ange ke foki ki 'Aositelelia 'i he kaha'u.

Kapau te ke ma'u ha no kaa, **te ke lava 'o totongi 'a e 11% ki he 16% lahi ange** ki he kaa koe'uhi he na'a ke no 'a e pa'anga. 'Oku fa'a hilifaki 'e he ngaahi kautaha no 'a e kakai 'oku 'i ai ha'anau visa fakataimi ha totongi tupu ma'olunga ange.

NGAAHI KAATI FAKAMO'UA

'Oku faka'ata koe 'e he kaati fakamo'ua ke ke fakatau ha ngaahi me'a 'o faka'aonga'i 'a e pa'anga noo, 'a ia kuo pau ke ke totongi fakafoki 'amui ange. Ko hono faka'aonga'i 'o e pa'anga noo ko ha fa'ahinga mo'ua ia.

Tokanga:

- kapau 'oku 'ikai te ke totongi kakato 'a e pa'anga 'i he mahina takitaha, 'e 'eke atu 'e he pangikee ha tupu – 'o fa'a laka hake 'i he 20%
- 'e lava ke hoko 'a e ngaahi totongi tomui ki ha ngaahi totongi makehe
- 'oku faingofua ke fokotu'u ha ngaahi mo'ua lalahi.

Faka'aonga'i pe ha kaati fakamo'ua kapau 'oku mahino kiate koe 'a e founga 'oku ngaue ai. Fai ma'u pe ha ngaahi fehu'i kimu'a pea toki fakamo'oni ki ai. Ke ma'u ha fale'i ki hono fili 'o ha kaati fakamo'ua, vakai ki he uepisaiti 'a e Moneysmart 'i he (moneysmart.gov.au/credit-cards).

PALANI TELEFONI

'E lava ke 'oatu 'e he ngaahi kautaha telefoni (Optus, Telstra, Vodafone, mo e ni'ihi kehe) ha telefoni fo'ou mo ha palani. 'Oku 'uhinga 'eni 'oku ke totongi 'a e telefoni mo e telefoni 'i ha mahina 'e 12, 24, pe 36.

Fai 'a e ngaahi fehu'i ko 'eni:

- ko e ha 'a e fakamole fakakatoa 'i he aleapau kotoa?
- 'e lava nai ke u kaniseli 'a e palani kapau te u foki vave ki 'api?
- 'e kei fiema'u nai ke u totongi kakato kapau te u mavahe?
- 'oku ou lava nai 'o tauhi 'a e telefoni?

Tokoni: Te ke lava 'o fakahaofi ha pa'anga 'aki ha'o fakatau ha telefoni angamaheni pea faka'aonga'i 'a e credit 'oku tomu'a totongi. 'E lava ke faka'aonga'i 'e he ngaahi telefoni lahi 'a e ngaahi polokalama hange ko e Facebook Messenger pe WhatsApp.

'AHO TATAU MO E 'AHO VAHE NOO

'Oku 'i ai ha ngaahi kautaha no 'e ni'ihi 'oku nau 'oatu ha ngaahi no pa'anga vave. Mahalo te nau pehe:

- 'ikai ha sieke fakamo'ua'
- "tali vave"
- 'pa'anga he 'aho ni'

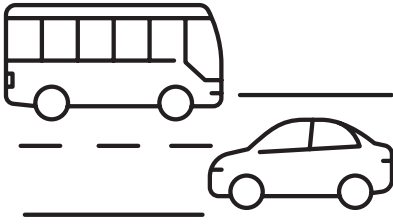
Ka 'oku nau fa'a pehe:

- 'eke ha totongi tupu mo ha totongi ma'olunga 'aupito
- kole ke fakafoki ha pa'anga lahi ange 'i he me'a na'a ke no
- fai ha ngaue fakalao kapau he 'ikai ke ke lava 'o totongi fakafoki.

Kapau te ke no \$100 pea pau ke ke totongi fakafoki 'a e \$200, 'oku 'ikai totonu ia. 'Oku ui 'eni ko e kaakaa pe noo ta'etotonu.

'E lava 'e he ngaahi no ko 'eni:

- fakatupu loto hoha'a mo e ma
- fakaiku ki ha mo'ua lahi
- uesia ho'o mo'ui lelei mo ho'o malava ke ngaue.

FEFONONGA'AKI MO E FATONGIA 'O HO'O PULE NGAUE

Kuo pau ke 'omi 'e ho'o pule ngaue 'a e polokalama PALM 'a e fefononga'aki 'i he vaha'a 'o ho nofo'anga mo e feitu'u ngaue'anga.

'Oku 'uhinga 'eni:

- 'oku 'ikai totonu ke ke fakatau ha ka kae toki 'alu pe ki he ngaue
- kuo pau ke malu mo fe'unga 'a e fefononga'aki ki he kau ngaue kotoa pe.
- kuo pau ke felotoi 'i ha tohi ki ha fa'ahinga to'o ki he fefononga'aki

'E lava ke vakai 'a e kau pule ngaue ki he Ngaahi Fakahinohino 'a e Kautaha Fakangofua 'a e polokalama PALM (konga 10.5.7 mo e 10.11.9) ki ha ngaahi fakaikiiki lahi ange.

POUPOU KI HE KAU NGAUE 'I HE PALM

- Talanoa ki ho'o pule ngaue 'i he polokalama PALM pe 'ofisa uelofea mo e 'ofisa oku tokanga ki he lelei.
- Telefoni ki he laine tokoni ki he polokalama PALM: 1800 51 51 31
- 'I meili: (palm@dewr.gov.au)
- 'A'ahi ki he: (www.palmscheme.gov.au)
- Fetu'utaki ki he Laine Tokoni ki he Mo'ua Fakafonua ki ha fealelea'aki ta'etotongi mo 'ikai fakahahaholo 'i he 1800 007 007 pe 'a'ahi ki he (www.ndh.org.au)

'Oku ke fie ma'u ha fakatonulea?

Telefoni ki he Translating and Interpreting Service (TIS National) 'i he 131 450. Te nau lava 'o telefoni ki he laine tokoni ki he polokalama PALM ma'au pea lea 'i ho'o lea fakafonua. Te nau lava foki 'o telefoni ki ha ngaahi pisinisi kehe pe ngaahi tokoni ma'au.